

ПОЧЕЦИ РАЗВОЈА МЕДИЦИНСКЕ БИОХЕМИЈЕ У СРБИЈИ

Ристић Славица¹, Ристић Сениша¹, Смилић Љ.², Меденица С.¹

¹Медицински факултет Фоча, Универзитет у Српском Сарајеву, Република Српска

²Медицински факултет Приштина, Косовска Митровица

BEGINNING DEVELOPMENT OF MEDICAL BIOCHEMISTRY OF SERBIA

Ристић Славица¹, Ристић Сениша¹, Смилић Љ.², Меденица С.¹

¹Medical faculty Foca, Republika Srpska

²Medical faculty Pristina, Kosovska Mitrovica

SUMMARY

After being liberated from the Turkish rule and establishing autonomy (self-goverment) serbian elite with big steps theadet toward developing: social, economical and political lise in Serbia. About had time started to rise and developept official medical servis in principality of Serbia, under it's wing started to originate and medical biocemistry. The gool of this study is to point out and shear new light on istory of medical biochemistry in Serbia using adecvate literure and un published archive documentacion.

Key words: Biochemistry, Chemical laboratory, Chemist's shop, Principality of Serbia, Official medical servis.

САЖЕТАК

После ослобођења од турске власти и стицања аутономије, српска политичка елита кренула је путем развита друштвеног, економског и политичког живота у Србији. У то време креће и почетак развоја санитета у Кнежевина Србији у оквиру кога су се јавили и зачеци медицинске биохемије. Задатак овог рада је да уз помоћ релевантне литературе и необјављене архивске документације да ново светло у проучавању историје медицинске биохемије у Србији.

Кључне речи: Биохемија, хемијска лабораторија, апотеке, Кнежевина Србија, Санитет.

Прве деценије 19. века протекле су у упорној борби српског народа за ослобођење од турске власти и стицање државности и националне самосталности. Борба против Турака у Првом а затим и у Другом српском устанку биле су незаобилазан пут којим је српски народ морао да прође уколико је желео да се ослободи од вишевековног ропства. После успешних борби које су српски устаници водили у Другом српском устанку, кнез Милош је отпочео мукотрпну борбу на дипломатском пољу да код великих европских сила обезбеди политичку подршку за добијање аутономије. Упорност кнеза Милоша уродила је плодом па је 1830. године Србија уз помоћ руске дипломатије добила од Турске хатишериф (наредба) којим су јој била призната сва права на широку унутрашњу аутономију. Султанов хатишериф био је свечано прочитан у Београду на Ташмајдану у присуству кнеза Милоша, београдског паше, турских великодостојника, спахија и чиновника, српске управе, народних представника и великог броја Срба из Београда и унутрашњости. Тада је на згради Народног суда постављен новоисковани српски грб док су на београдској цркви по први пут после 1813. године zazвонила звона. (1) После добијања аутономије што је конкретно представљало и признавање од стране великих сила, у Србији се приступило обнови разрушене и ратом опусто-

шене земље. Преображај једне заостале турске провинције какав је био београдски пашалук у модерну европску грађанску државу није се могао извести преко ноћи. Кнежевина Србија је све до 1878. године заузимала површину 38 000 км², док је број становника износио нешто преко 1 300 000 људи. (2) Средином 19. века Србија је и даље била привредно неразвијена аграрна земља са заосталим занатством, непотпуно изграђеним робно-новчаним односима, као и без савремене индустрије и саобраћаја. У то време у Србији се пољопривредом бавило и од ње живело преко 90% људи. (3)

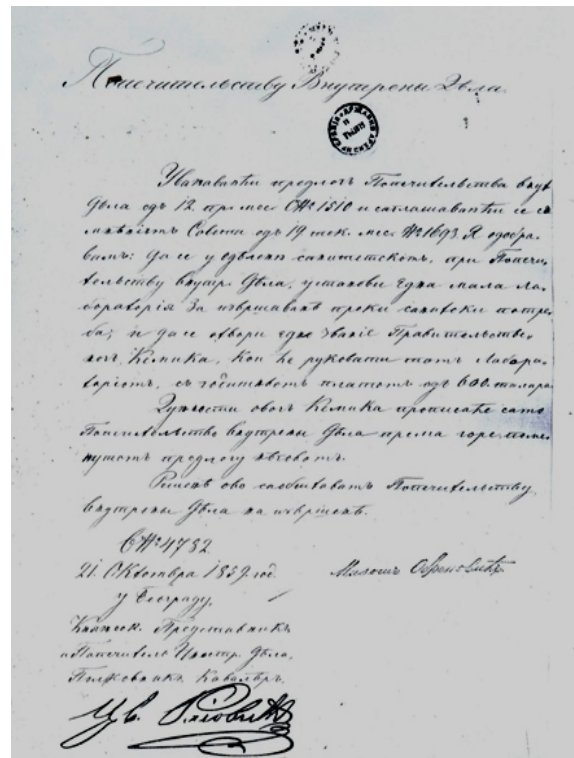
Добијање аутономије представљало је велику прекретницу у целокупном животу Србије. У Србији се за кратко време по стицању националне аутономије приступило организовању већег броја културно-просветних установа као и стручних школа и завода. Напредак Србије осећао се кроз рад свих установа које су имали шири економски и друштвени значај. У ово доба све се више покрећу листови и часописи и почиње напредовати наука.

У Србији је после 1833. године почела да се повећује све већа пажња заштити народног здравља. Уместо старих народних видара у Србији је све више школованих лекара. Тако је још Сретевским уставом који је био донет 1835. године било предвиђено органи-

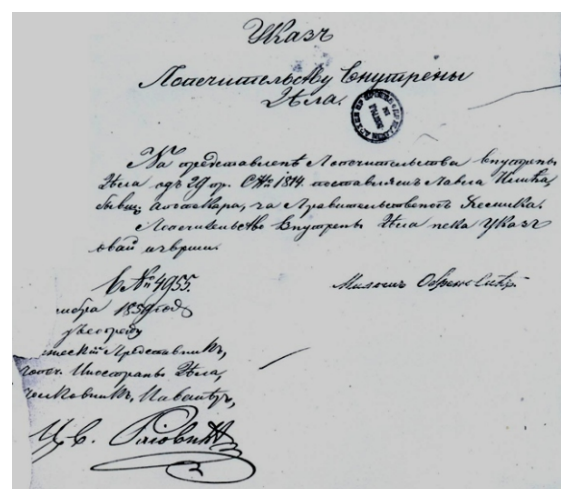
зовање и уређење санитетске службе у Србији. Potreba za organizovanjem zaštite narodnog zdravlja još se više osetila godinu dana kasnije, kada je Srbiji zapretila opasnost od izbijanja epidemije kuge. Epidemija kuge u Turskoj i oko srpsko-turske granice trajala je od 1836. do 1838. godine i zahvatila je pojedine oblasti oko Ražnja i Vaševa. Zahvaljujući velikom zalaganju saniteta i velikoj brizi upravno-policijskih vlasti svi pojedinačni slučajevi bili su lokalizovani a zaraza je bila sanirana. U to vreme su po srpskim varošima radili jedan apotekar (Pavle Ilić u Krajujvcu) i devetnaest lekara i hirurga. (4) Srbija je prebrodila dva ustanaka protiv Turaka bez ijednog školovanog lekara i bez savremene apoteke. U selima su postojali narodni lekari a u gradovima trgovacke radnje za spravlanje i prodaju lekova, koji su do Srbije bili dopremeni iz Austrije ili Turske. Za istoriju zdravstvene kulture kod Srba u prvoj polovini 19. veka veliki značaj imao je knez Miloš Obrenović. Znajući koliko je pitanje organizovanja zdravstvene službe i podizanje zdravstvene kulture naroda važno za Srbiju, Miloš je na samom početku svoje vladavine ovaj problem rešio na savremeni evropski način. On je nastojao da u Kneževinu Srbiju dovede školovane lekare koji su svoje znanje stekli na Medicinskim fakultetima evropskih Univerziteta. Zahvaljujući angazovanju kneza Miloša, Kneževina Srbija dobila je prvog farmaceuta. To je bio mr Mateja Ivanović iz Zemuна koji je u Beogradu osnovao prvu savremenu apoteku. (5) Lekari koji su dolazili u Srbiju uglavnom su stupali u ličnu službu kneza Miloša i njegove porodice. Kako su uslovi u kojima su oni radili bili loši oni su često napuštali službu i vraćali se nazad u Austriju. Srpski knez nije želeo da srpsko zdravlje zavisi od habzburških podanika duže nego što je to bilo potrebno. Zbog toga ni knez Miloš ni vladar Ustavobranitelja nisu žalili truda kada je bilo u pitanju školovanje mladih ljudi na visoko obrazovanim institucijama u inostranstvu. (6) Godine 1834. na spisku stipendista srpske vlade bio je i Pavle Ilić, student farmacije na Pештанском универзитету. Čim je završio svoje školovanje 1835. godine Ilić je shodno obećanju koje je dao knezu Milošu prešao u Srbiju i stupio u državnu službu. Godinu dana после доласка у Србију, Ilić je по Miloшевој жељи основао прву државну апотеку у Крајујевцу. (7) Развој медицинске биохемије код срба у првој половини 19. века био је везан за апотеке. О томе сведочи „Закон за апотекаре и за државне и продавање отрова“, који је био донет 1865. године. У члану 24 овог закона наводи се да су апотекари и њихови заступници били обавезни да врше сваку хемијску анализу било за захтев власти било на тражење приватних лица. Анализе које су у то време најчешће биле вршене углавном су се односиле на лабораторијско испитивање вина, пива, минералних вода, барута, олова итд.(8)

Средином септембра 1859. године Попечитељство унутрених дела (Министарство унутрашњих послова) је код Државног Савета (Српска влада) покренуло иницијативу да се установи звање државног хемичара који би управљао радом новоосноване хемијске лабо-

раторије. Овом лабораторијом „управљао би дипломирани апотекар који би био дужан да сва хемијска истраживања потребна по струци санитетској обавља“. (9)

Српски knez Miloš Obrenović уважио је предлог Министарства полиције и почетком новембра 1859. године донео одлуку да се у Санитетском одељењу при Министарству полиције установи хемијска лабораторија којом би руководио државни хемичар чија би годишња плата износила 600 талира. (10, 11)

За првог хемичара ове лабораторије био је постављен Павле Ilić, апотекар из Крајујевца. О томе са коликом се озбиљношћу приступило овом послу најбоље сведочи заклетва коју је Павле Ilić положио прили-

ком ступања у државној служби а коју ми у целисти наводимо „Ја Павле Илић, ступајући у државну службу закљичем се свемогућем Богу, и пред светим Крстом и Јеванђељем да ћу владајућем кнезу српском Михаилу М. Обреновићу III веран бити; да ћу се Устава, закона и уредаба земаљских придржавати; да ћу моје званичне дужности по уредбеним прописима и законима наложених од предпостављених власти, тачно, ревносно и савесно отправљати; да ћу званичну тајну тврдо хранити (чувати прим. аутора) и да ћу се сваког дана клонити оног што би интересима Правитељства и народа прогибно било. Тако ми Господ Бог помогао, тако да могу о томе одговор дати на његовом страшном суду“ (12) Павле Илић се на челу Правитељствене хемијске лабораторије налазио до 1871. године када је преминуо. Треба речи да су се у периоду од 1859. до 1893. године на положају државног хемичара налазили фармацеути који су поред хемијско-токсиколошких обављали и поједине медицинско биохемијске анализе: крви, мокраће и плувачке. (13) Развоју Правитељствене (државне) хемијске лабораторије значајно је допринела и примена одговарајућих инструмената и лабораторијског прибора. Српска влада је радо излазила у сусрет молбама за модернизацију ове лабораторије и за то је обезбеђивала одговарајућа финансијска средства. Тако је за набавку хемијских апарата и реагенса као и за подмиривањем осталих потреба у лабораторији 1862. године била одвојена сума од 6000 талира. (14) Наредне деценије у многоме су појачале положај и значај медицинске биохемије у Србији. Већа материјална улагања, боља организација рада као и школовање стручног кадра омогућили су да ова млада научна дисциплина заузме равноправно место међу осталим гранама медицинске науке у Србији.

ЗАКЉУЧАК

Србија је пребродила два устанка против Турака без иједног школованог лекара. У жељи да то промени и овај проблем реши на савремени европски начин, кнез Милош Обреновић је за време своје владавине чинио велике напоре не били унапредо здравствене прилике у Кнежевини Србији. Напори кнеза Милоша а за тим и Уставобранитељске владе уродили су плодом. Створена је организована санитетска мрежа у оквиру које су се развиле апотеке које су представљале нуклеус будућих биохемијских лабораторија. Оснивање прве државне хемијске лабораторије имало је огроман значај за даљи развитак медицине у Србији, а нарочито за развој медицинске биохемије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Istorija srpskog naroda, knjiga V-1, Beograd 1994, 120-122.
2. Milićević M.Dj.: Kneževina Srbija, Beograd 1874, 114.
3. Vladimir Ćorović, Istorija Srba, Beograd 1993, 585-588.
4. Istorija srpskog naroda, 153-154.
5. Marjanović V.: Farmacija u Srbiji u XIX veku, 373-374, u: Zbornik radova, 700 godina medicine u Srba (izdanje Srpske akademije nauka i umetnosti), Beograd 1972.
6. Pavlović P., Istorija Balkana, Beograd 2001, 123-126.
7. Marjanović V.: navedeno delo, 373-374.
8. Majkić-Singh N., Medicinska biohemija, Beograd 2006, 26.
9. Arhiv Srbije (dalje : AS), Ministarstvo unutrašnjih dela-Sanitetsko odeljenje (dalje : MUD-S), 1859, f V, r 24, S No 1510, Početeljstvo vnutrenih dela-Državnom Savetu, Beograd 12. septembar 1859.
10. Isto, v. No 4782, rešenje kneza Miloša Obrenovića, Beograd 21. oktobar 1859.
11. Isto, v. No 4955, rešenje kneza Miloša Obrenovića, Beograd 29. oktobar 1859.
12. Isto, Beogradski prota Plija Novaković-Početeljstvu vnutrenih dela, Beograd 3. februar 1861.
13. Majkić-Singh N., navedeno delo, 26-27.
14. AS-MUD-S, 1862, f II, r 48, S No 665.